

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 21 april 2016

Mål nr

Ö 1429-15

KLAGANDE

Elf Neftegaz S.A

Ombud: Advokaterna KH, KL, CS och MR

MOTPARTER

1. Interneft OOO

2. Regionen Saratov, Region (Oblast) i Ryska Federationen

3. Regionen Volgograd, Region (Oblast) i Ryska Federationen

Ombud för 1–3: Advokaterna BN och TI

SAKEN

Avvisande av yrkande

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts beslut 2015-02-17 i mål Ö 4508-14

Dok.Id 117925

HÖGSTA DOMSTOLEN
Riddarhustorget 8

Postadress
Box 2066
103 12 Stockholm

Telefon 08-561 666 00
Telefax 08-561 666 86
E-post:
hogsta.domstolen@dom.se
www.hogstadamstolen.se

Expeditionstid
08:45-12:00
13:15-15:00

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Med ändring av hovrättens beslut i fråga om avvisning fastställer Högsta domstolen tingsrättens beslut.

Med ändring av hovrättens beslut också i fråga om rättegångskostnader befriar Högsta domstolen Elf Neftegaz S.A. från skyldigheten att utge ersättning för rättegångskostnader i hovrätten samt förpliktar Interneft OOO, Region Saratov och Region Volgograd i Ryska Federationen att ersätta Elf Neftegaz S.A. för rättegångskostnader där med 500 000 kr avseende ombudsarvode. På beloppet ska betalas ränta enligt 6 § räntelagen från den 17 februari 2015 till dess betalning sker.

Högsta domstolen förpliktar Interneft OOO, Region Saratov och Region Volgograd i Ryska Federationen att ersätta Elf Neftegaz S.A. för rättegångskostnader här med 413 000 kr avseende ombudsarvode. På beloppet ska betalas ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för Högsta domstolens beslut till dess betalning sker.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Elf Neftegaz S.A. har yrkat att Högsta domstolen ska avslå Interneft OOO:s, Region Saratovs och Region Volgograds avvisningsyrkande samt befria bolaget från skyldigheten att ersätta motparternas rättegångskostnader i hovrätten och i stället tillerkänna bolaget ersättning för rättegångskostnader där.

Interneft och regionerna har motsatt sig att hovrättens beslut ändras.

Parterna har begärt ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen.

SKÄL

Bakgrund

1. År 1992 ingicks ett samarbetsavtal mellan det franska bolaget Elf Neftegaz S.A. och det ryska bolaget Interneft AOZT (detta bolag är enligt motparterna i Högsta domstolen samma bolag som det som är part i målet). Samarbetsavtalet avsåg tilltänkt prospektering och utvinning av olja och gas i Region Volgograd och Region Saratov i Ryska Federationen. Även regionerna undertecknade samarbetsavtalet.
2. Enligt en skiljeklausul i samarbetsavtalet ska tvister mellan parterna avgöras genom skiljeförfarande i enlighet med vid var tid gällande skiljedomsreglemente vid Förenta nationernas kommission för internationell handelsrätt (UNCITRAL). Enligt klausulen ska platsen för förfarandet vara Stockholm och Skiljedomsinstitutet vid Stockholms handelskammare vara utnämmande organ. Under åberopande av skiljeklausulen inledde Interneft och regionerna i augusti 2009 ett skiljeförfarande mot Elf. Förfarandet pågår fortfarande.
3. I maj 2011 väckte Elf talan mot Interneft och regionerna och yrkade att tingsrätten skulle fastställa (i) att Elf inte är bundet av något skiljeavtal med Interneft och regionerna samt, om avtalsbundenhet anses föreligga med avseende på någon av motparterna, (ii) att skiljenämnden saknar behörighet att avgöra tvisten, alternativt att skiljeklausulen i samarbetsavtalet inte ger skiljenämnden i skiljeförfarandet behörighet att pröva tvisten.
4. Interneft och regionerna yrkade att tingsrätten skulle avvisa fastställelseyrkande (ii).

5. Till stöd för yrkande (ii) åberopade Elf följande grunder.
 - a. Det aktuella avtalet och skiljeklausulen har aldrig trätt i kraft.
 - b. För det fall en giltig skiljeklausul anses föreligga är Interneft och regionerna inte parter till skiljeklausulen.
 - c. Det av Interneft och regionerna inledda skiljeförfarandet utgör, med hänsyn till dess illegitima syfte, en åtgärd som är uppenbart oförenlig med rättsordningen i Sverige.
 - d. Den aktuella skiljenämnden är felaktigt konstituerad och saknar därmed behörighet.
 - e. Det föreligger hinder för skiljeförfarande eftersom Interneft och regionerna inte har iakttagit avtalade skyldigheter innan skiljeförfarandet påkallats.
 - f. Interneft och regionerna har inte skickat någon påkallelseskraft till behörig företrädare för Elf.
 - g. Påkallelseskraften uppfyller inte obligatoriska och avtalade krav på en påkallelseskraft och är därmed överksam.

6. Tingsrätten lämnade avvisningsyrkandet utan bifall. Hovrätten har ändrat tingsrättens beslut och avvisat fastställelseyrkande (ii). Enligt hovrätten kan prövningen av skiljenämndens behörighet avse endast frågan om det finns ett giltigt och tillämpligt skiljeavtal.

Frågorna i Högsta domstolen

7. Av 2 § lagen (1999:116) om skiljeförfarande följer att en skiljenämnds behörighet att avgöra tvisten under förfarandets gång får prövas såväl av skiljenämnden själv som av domstol. Målet rör omfattningen av skiljenämndens och domstolens behörighetsprövning samt förutsättningarna för en fastställsetalan angående skiljenämndens behörighet.

Prövning av en skiljenämnds behörighet

8. Enligt vad som föreskrivs i 2 § skiljeförfarandelagen får alltså under ett pågående skiljeförfarande såväl skiljenämnden som en domstol pröva vilken behörighet nämnden har. Paragrafen har följande lydelse:

Skiljemännen får pröva sin egen behörighet att avgöra tvisten. Detta hindrar inte en domstol från att på begäran av en part pröva frågan. Skiljemännen får fortsätta skiljeförfarandet i avvaktan på domstolens avgörande.

Även om skiljemännen i ett beslut under förfarandet funnit att de är behöriga att avgöra tvisten är deras beslut inte bindande. I fråga om talan mot en skiljedom som innefattar ett avgörande om behörigheten gäller bestämmelserna i 34 och 36 §§.

9. I 34 § skiljeförfarandelagen finns bestämmelser om klander av en skiljedom. Där anges bl.a. att en skiljedom ska upphävas om den inte omfattas av ett giltigt skiljeavtal mellan parterna.

10. Enligt 36 § skiljeförfarandelagen får en skiljedom som innebär att skiljenämnden har avslutat förfarandet utan att pröva de frågor som lämnats till avgörande av dem helt eller delvis ändras på talan av en part. En sådan talan tas upp av hovrätten inom vars domkrets skiljeförfarandet har ägt rum (43 § första stycket).

11. I regel aktualiseras en prövning av behörigheten först efter yrkande från någon av parterna. I vissa fall har skiljenämnden emellertid en skyldighet att på eget initiativ pröva sin behörighet. Det gäller framför allt sådana brister i behörigheten som kan leda till att en skiljedom saknar giltighet (se 33 § skiljeförfarandelagen).

12. Om skiljenämnden vid sin prövning kommer fram till att den har behörighet att pröva den aktuella tvisten meddelas ett beslut under förfarandet med den innebörden. Kommer skiljenämnden däremot fram till att den helt eller delvis saknar behörighet ska hela eller delar av förfarandet avslutas genom en skiljedom. Som har framgått kan talan mot en sådan skiljedom föras enligt 36 § skiljeförfarandelagen.

Omfattningen av skiljenämndens behörighetsprövning

13. Det som skiljenämnden enligt 2 § skiljeförfarandelagen har att pröva är ”sin egen behörighet att avgöra tvisten”. En tillämpning av bestämmelsen enligt dess ordalydelse talar för att prövningen omfattar alla frågor som rör skiljenämndens behörighet.

14. I förarbetena till bestämmelsen förs inte något närmare resonemang om behörighetsprövningens omfattning. Där nämns att skiljenämnden kan pröva en invändning om att skiljeavtalet är ogiltigt eller att det inte är tillämpligt på tvisten eller om att tvistefrågan inte är skiljedomsmässig (prop. 1998/99:35 s. 76 och 213 f.). Det framgår att det är fråga om en exemplifiering av fall som omfattas av behörighetsprövningen och inte om någon uttömmande uppräkningslista. Förarbetena ger således inte någon egentlig ledning när det gäller behörighetsprövningens närmare omfattning.

15. Med hänsyn till det anförda och till att det inte framstår som sakligt motiverat att behörighetsprövningen begränsas till att avse endast vissa frågor, bör bestämmelsen i 2 § skiljeförfarandelagen ges den innebörden att prövningen omfattar samtliga frågor som avser skiljenämndens behörighet.

16. Det nu sagda betyder att frågor om skiljenämndens kompetens – såsom parternas skiljebundenhet, tvistefrågans skiljedomsmässighet och förekomsten

av processhinder – omfattas av behörighetsprövningen. Vidare omfattas frågor om skiljenämndens domförhet av prövningen. Det rör sig här exempelvis om huruvida skiljeförfarandet har inletts på ett riktigt sätt eller om rätt antal skiljemän eller skiljemän med rätta kvalifikationer har utsetts.

Domstols prövning av skiljenämndens behörighet

17. Som har framgått anges i 2 § första stycket skiljeförfarandelagen att skiljenämndens rätt att pröva sin egen behörighet inte hindrar en domstol från att på begäran av en part pröva frågan.
18. Det ligger närmast till hands att uppfatta bestämmelsen så att de frågor som kan komma under domstols prövning är samma behörighetsfrågor som de som skiljenämnden kan pröva. Bestämmelsens utformning talar således för att omfattningen av skiljenämndens och domstolens behörighetsprövning är avsedd att vara densamma.
19. I ett skiljeförfarande ligger det allmänt sett ett betydande värde i att den grundläggande frågan om skiljenämnden har behörighet att handlägga den aktuella tvisten kan avgöras i ett tidigt skede av förfarandet. Detta gäller oavsett vilken behörighetsfråga som det råder delade meningar om mellan parterna. Det finns tydliga processekonomiska fördelar med att samtliga behörighetsfrågor kan klaras ut genom en domstolsprövning i stället för att oklarheter kvarstår under förfarandet och eventuellt leder till en klandertalan efter det att skiljedomen har meddelats.
20. Till detta kommer att i de fall där skiljenämnden har ansett sig inte vara behörig och därför har avslutat förfarandet genom en skiljedom, så kan en part få frågan om det riktiga i skiljenämndens bedömning underställd domstols prövning med stöd av en talan enligt 36 § skiljeförfarandelagen. Det framstår

som en omotiverad skillnad om vissa behörighetsfrågor skulle kunna prövas inom ramen för en sådan process men inte vid en prövning enligt 2 §.

21. Med hänsyn till det anförda bör bestämmelsen i 2 § skiljeförfarandelagen förstås så att domstolens prövning av behörigheten har samma omfattning som den prövning som skiljenämnden kan göra.

Förutsättningar för prövning i domstol

22. En part som vill få till stånd en prövning av skiljenämndens behörighet enligt 2 § skiljeförfarandelagen får föra en fastställsetalan enligt 13 kap. 2 § rättegångsbalken. Förutsättningarna enligt den bestämmelsen måste då vara uppfyllda. Det innebär att det krävs att det föreligger ovisshet om ett rättsförhållande och att denna ovisshet är till förfång för käranden. Vidare medför bestämmelsens fakultativa utformning att domstolen ska bedöma om det är lämpligt att talan tas upp till prövning.

23. Behörighetsprövningen tar sikte på att avgöra om förutsättningarna är uppfyllda för att parterna ska vara bundna av skiljeavtal rörande en viss fråga. Resultatet av en sådan prövning är att det slutligt blir avgjort huruvida skiljebundenhet föreligger mellan parterna. Det är därmed fråga om att ta ställning till förekomsten av ett rättsförhållande i den mening som avses i 13 kap. 2 § rättegångsbalken. (Jfr NJA 2010 s. 508 p. 9.)

Bedömningen i detta fall

24. I enlighet med det anförda har tingsrätten behörighet att pröva de frågor som omfattas av Elfs fastställseyrkande (ii). Yrkandet uppfyller förutsättningarna enligt 13 kap. 2 § rättegångsbalken.

25. Hovrättens beslut ska därmed ändras och tingsrättens beslut fastställas.

26. Vid denna utgång ska Interneft och regionerna ersätta Elf för rättegångskostnader i hovrätten och Högsta domstolen. Begärda belopp är skäligen.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Stefan Lindskog, Ann-Christine Lindeblad, Göran Lambertz, Anders Eka (referent) och Sten Andersson
Föredragande justitiesekreterare: Emilie Strömberg